

مقایسه تطبیقی اعاده دادرسی در دیوان عدالت
اداری با دیوان عالی کشور

تألیف:

بهروز خاکساری

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

سرشناسه	خاکساری، بهروز، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	مقایسه تطبیقی اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری با دیوان عالی کشور / تألیف بهروز خاکساری.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۹۶ س.؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۳۰-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
موضوع	دیوان عدالت اداری -- قوانین و رویهها
موضوع	Administrative court of Justice -- Rules and practice
موضوع	دیوان عالی کشور -- قوانین و رویهها
موضوع	اعاده دادرسی -- ایران
موضوع	Restitution -- Iran
موضوع	حقوق تطبیقی
موضوع	Comparative law
رده بندی کنگره	KMH۸۵۴۷/۷م۳ع ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	۳۴۶/۵۵۰۲۹
شماره کتابشناس ملی	۴۷۱۵۷۱۳

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

مقایسه تطبیقی اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری با

دیوان عالی کشور

تألیف: بهروز خاکساری

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن انصاری

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۳۰-۵

مرکز فروش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۳۹۶۰ کتابفروشی رسولی (جراغ دانش سابق)

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار.....
۱۱	مقدمه.....
۱۱	الف) طرح موضوع و بیان مسأله.....
۱۲	ب) اهمیت پژوهش.....
۱۶	ج) نوآوری پژوهش.....
۱۷	د) پرسشهای پژوهش.....
۱۸	و) پیشینه پژوهش.....
۱۹	سیویش.....
۲۱	فصل اول.....
۲۱	تحلیل مفهومی و معنایی.....
	مبحث اول: جایگاه عدالت اداری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی
۲۳	ایران.....
۳۱	گفتار اول: تاریخچه دیوان عدالت اداری.....
۳۴	گفتار دوم: ساختار و حوزه و جایگاه صلاحیتی دیوان عدالت اداری.....
۳۴	بند اول: ساختار و تشکیلات دیوان.....
۴۱	فصل دوم.....
۴۱	جایگاه اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری.....
۴۳	مبحث اول: اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور در امور مدنی.....
۴۳	گفتار اول: جهات اعاده دادرسی در امور مدنی.....
۴۵	بند اول: موضوع حکم مورد ادعای خواهان نبوده باشد.....
۴۷	بند دوم: حکم به میزان بیشتر از خواسته خواهان صادر شده باشد.....
۵۰	بند سوم: وجود تضاد در مفاد یک حکم.....
۵۳	بند چهارم: صدور دو حکم متضاد از یک دادگاه.....
۵۷	بند پنجم: به کار بردن حیل و تقلب.....

- بند ششم: حکم دادگاه مستند به اسناد جعلی باشد..... ۶۰
- مدارک عمومی جعل..... ۶۲
- فصل سوم..... ۶۵
- تحلیل محتوایی و آسیب شناسی کارکردی اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری..... ۶۵
- مبحث اول: مقایسه جهات اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری و دیوان عالی کشور..... ۶۷
- رئوس احوال حکم خارج از موضوع شکایت یا ادعا صادر شده باشد..... ۶۷
- گفتار دوم: حکم به میزان بیشتر از خواسته صادر شده باشد..... ۷۵
- نتیجه گیری و پیشنهادها..... ۸۳
- منابع و مآخذ..... ۹۱

پیشگفتار

پژوهش حاضر به بیان و بررسی و ارزیابی مقایسه تطبیقی اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری و دیوان عالی کشور می پردازد. اعاده دادرسی به مثابه یکی از طریق فوق العاده ی اعتراض به احکام قلمداد می گردد که رسیدگی دوباره دعوا را نزد مرجع صادر کننده حکم مورد درخواست اعاده دادرسی امکان پذیر می نماید. اعاده دادرسی در عرف قانون روشی فوق العاده است که محکوم علیه در موارد معینه تمامی احکام قطعی دارای جهات معین و مشخص قانونی را نه از حاکم بدوی و تجدید نظر صادر شده را فسخ می نماید و این کار در محکمه دهره کسیده حکم صورت می گیرد عملی که خلاف قاعده عمومی دادرسی است. دیوان عدالت اداری بر اساس قانون جدید تشکیلات و آیین دادرسی ۱۳۹۲ مصوب مجلس شورای اسلامی در بخش سوم خود تحت عنوان اعاده دادرسی از ماده ۱۰۶ تا ۱۰۹ را به آن اختصاص داده است. بر اساس قانون و رویه عملی دیوان عدالت اداری در مورد احکام قطعی به جهات معین و مشخصی که در قانون آمده است می توان اعاده دادرسی تقاضا نمود "دانشجویی که بخواهد از حقیقت علم حقوق آگاه شود باید به مبانی و مبانی آن در قرون و اعصار گذشته توجه کند و در جستجوی اسباب و علل باشد که اصول حقوقی از آن ریشه گرفته است و در این راه به تاریخ حقوق کشور خود قناعت نکند. همه ی کشورهای جهان از جمله انگلستان و فرانسه بویژه آمریکا



از تجارب و علوم اقوام و امم پیشین استفاده کرده و اصولی را به عاریت گرفته

اند.

www.ketab.ir

مقدمه

الف) طرح موضوع و بیان مسأله

اعاده دادرسی به مثابه یکی از طرق فوق العاده اعتراض به احکام قلمداد می گردد که رسیدگی دوباره به دعوا را نزد مرجع صادر کننده حکم مورد درخواست اعاده دادرسی، مقدور و میسر می نماید. به و واقع، این طریق درخواستی سبب می شود که دادرسی منتهی به حکم قطعی یافته به درخواست محکوم علیه که در دادرسی دخالت داشته بار دیگر در ماهیت نیز در همان مرجع صادر کننده حکم از سر گرفته شود. قانونگذار در قانون تشکیلات و آیین دادرسی این عانت اداری مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۳۹۲/۳/۲۵ از ماده ۹۸ تا ۱۰۶ با موضوع اعاده دادرسی پرداخته است. در ماده ۹۸ قانون موصوف مواردی که در حکم خارج از موضوع شکایت، صدور حکم به میزان بیشتر از خواسته، تضاد در مفاد حکم، تعارض احکام، اثبات جعلیت مستند حکم، اثبات اصاله سنا از جمله جهات مهم اعاده دادرسی دانسته شده است. از سوی دیگر قانونگذار به امور کیفری بر اساس قانون آیین دادرسی کیفری مصوب مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۲/۱۲/۴ و در امور مدنی بر اساس قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب مجلس شورای اسلامی ۱۳۷۹/۱/۲۱ اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور را نیز مورد شناسایی قرار داده است. چه اینکه، در امور مدنی نیز در

دیوان عالی کشور مواردی همچون صدور حکم در موضوعی که مورد ادعا نبوده است، صدور حکم به بیشتر از خواسته، تضاد در مفاد حکم، صدور احکام متضاد، حيله و تقلب، اثبات جعلیت مستند حکم، اثبات اصالت سند، به دست آوردن اسناد و مدارک از جمله مهمترین جهات اعاده دادرسی قلمداد می گردند. بنابراین به نظر می رسد بیشترین میزان قرابت جهات اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور در امور مدنی با جهات اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری وجود دارد.

در عین حال، علیرغم شباهت بین جهات اعاده دادرسی در امور مدنی و کیفری در دیوان عالی کشور، با بررسیان عدالت اداری، وجوهای افتراق خاصی نیز بین آن ها وجود دارد. یکی از مهمترین نکات افتراق بین جهات اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری با دیوان عالی کشور، به موضوع و مصادیقی مطرح شده آن ها باز می گردد. پژوهش حاضر در پی استنباط ضمن بیان مفهوم و جهات اعاده دادرسی در حوزه کارکردی دیوان عدالت اداری و دیوان عالی کشور، به نکات اشتراک و در عین حال افتراق آن ها پرداخت.

ب) اهمیت پژوهش

اجرای حق و عدالت بین انسانها به خود انسانها ربط دارد و با تشکیل محاکم و دادگاه ها دادرسی و دادگری به شکل های سازمان یافته پیشرفت می نماید. احکام محاکم ناشی از عملی انسان بوده و ممکن است در نتیجه بی عدالتی و

اشتباه صادر شده باشد. برای اینکه از این عیب و نقص تا حدی جلوگیری شود کلیه قوانین و اصول قدیمی و جدید بر این عقیده اند که احکام صادره به اقتضاء تشکیلات اجتماعی و سیاسی و قضایی و عادات هر کشور باید در بعضی از موارد تحت شرایط معین قابل تجدید نظر باشد و برای اینکه حکم حتی مکان مصون از خطا باشد قانون طرق متعدد برای اعتراض به آن باز نموده یک طریقه عادی و دیگری طریقه فوق العاده می باشد که اعاده دادرسی از طرق رفیعالیه^۱ شکایت است^۱ بنابراین باید این موضوع مهم را دانست که اشتباه و خطا^۲ بخشی از هنگام قضاوت و رسیدگی به دعاوی محتمل و امکان پذیر است و به همین جهت این راه ها و به عبارت بهتر مکانیسم هایی وجود داشته باشد تا از اشتباه و خطای^۳ جلوگیری نماید، ایجاد مکانیسم اعتراضی و تجدید نظر به طریق فوق العاده همچون اعاده دادرسی راهی مناسب و شایسته در راستای ایجاد عدالت قضایی است. زیرا که منجر به صدور آراء متقین، محکم و کارآمد و پویای قضایی می گردد.

اما در ارتباط با اهمیت پژوهش بایستی چنین گفت که پژوهش حاضر دارای اهمیت بنیادین خاصی می باشد چرا که اعاده دادرسی و تجدید نظر و تحلیل و ارزیابی آن در دیوان عدالت اداری و دیوان عالی کشور ارتباط مستقیمی با مقوله عدالت دادرسی دارد.^۴ دادگری در جهان بزرگترین حماسه هاست.

^۱ سرشار، محمود، اعاده دادرسی، نشریه کانون وکالا، تهران، ۱۳۲۱، ص ۹.

گراف نیست اگر بگویم جاودانه ترین و قهرمانانه ترین پیکارها رزمیدان در آوردگاه داد و بیداد، برابری و نابرابری، آزادی و بردگی و پارسایی و پلیدی است.

بر دیدگاه فرزندگان و فرهیختگان، هیچ پارسایی و بالایشی (فضیلت) والاتر و ماندگارتر از دادگری (عدالت) نیست و هیچ آسیبی زیانبار تر از پلیدی و نابرابری و ستم بارگی (رذیلت) به چشم نمی آید. انسان امروز بیش از هرگاه دیگر نیازمند دگر، آزادی و برابری است. آری جهان از آغاز آورد گاهی بوده است میان داد و بیداد، ستم ستیزی و ستم بارگی و هیچ آرمانی والاتر از دادگری نبوده است. دادرسی استوار و خرد جمعی انسانهاست و بدین گونه اگر به دادرسی عنوان یک روشی نگاه نکنیم در دادگیری و اجرای حق کامیاب نخواهیم بود.

از آنجا که اعاده دادرسی یکی از طرق فوق العاده شایست از احکام دادگاه هاست و دادگاهها و احکام و آراء صادره از آنها نیز بسیار متنوع هستند روزانه رسیدگی به این طریق شکایات در دادگستری های ایران بسیار مرسوم گردیده است و از طرفی قانون گذار اصلی را بر قطعیت احکام گذاشته و می دارد که بالاخره آراء دادگاه ها در یک مرحله ایی از رسیدگی قطعی شده تا بدین وسیله احقاق حق و اجرای عدالت دائم متزلزل نبوده و خطر سقوط احکام و تغییر و

تحول آن، مراجعین به دادگستری را تهدید نکند. لذا موضوع اعاده دادرسی و به خصوصی در امور مدنی به دلیل گسترش و توسعه موضوع اهمیت بسزایی داشته و ضرورت پژوهش و تفحص درباره آن و روشن نمودن راه های درخواست و چگونگی درخواست و طرح دعوی آن بسیار مهم و قابل توجه می باشد.

در این راستا و در جهت خدمت به اجرای عدالت هر گونه اقدامی برای روشن کردن و منسجم نمودن بحث ضروری و با اهمیت است.^۱ این اهمیت و ضرورت زمانی بیشتر می گردد که قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری ۳۹۲ مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام فصلی مجزا و با تفصیلی خاصی به موضوع اعاده دادرسی اختصاص داده است. در دیوان عدالت اداری از دو جهت اهمیت موضوع اعاده دادرسی بیشتر می باشد:

اولاً: در دیوان عدالت اداری طرفین داد و ستد در موضع برابر و جایگاه مساوی نیستند. در یک سو دولت با امکانات، ابزار و ارتباط خاص قدرتی خرد قرار دارد. اصل قدرت عنصر اساسی سازنده ویژگی استقلال حاکمیت عمومی است. دولت و نهادهای عمومی در روابط خود با اشخاص حقوقی خصوصی از امتیازات خاصی برخوردار هستند که در قواعد و مقررات حقوق خصوصی به گونه ای ناشناخته می باشد. "دولت صلاحیت و اختیار دارد که اداره خود را

^۱ مسیحی، مهرزاد، اعاده دادرسی در امور مدنی، میزان، صص ۱۸-۱۹.

چه در مقام اداره کشور و چه در مقام وضع و اجرای قانون، بر اشخاص و سایر سازمان های اجتماعی وضعی تحمیل کند. به بیان دیگر در هر کشور دولت سخن آخر را می گوید و هیچ قدرت و صلاحیتی بهتر از آن نیست. بر پایه همین قدرت است که قوه قانونگذاری دولت وضع قاعده می کند که دیگران چگونه باید رفتار کنند. قوه قضایی به تمیز حق و اجرای عدالت و فصل خصومت دست می زند و دستگاه اداری همچون مدیری معتقد به ایجاد نظم و دفاع از کشور، نورع روت و مناصب و مشاغل می پردازد...."^۱

ج) نوآوری پژوهش

حاضر از جهات مختلفی دارای نوآوری می باشد. نوآوری به کارگیری ایده های نوین ناشی از خلاقیت می باشد. در واقع نوآوری عملی ساختن ایده ناشی از خلاقیت را امکان پذیر می سازد و آن را به صورت یک محصول جدید یا خدمت تازه ارائه می نماید. مواردی نظیر: تحلیل محتوایی عناصر و شاخصه ها و معیارهای اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری (ب) بررسی، ارزیابی و تحلیل جایگاه اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری در کشور (ج) جدید دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲ (ج) بررسی رویه قضایی در خصوصی اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری. (د) تبیین و ارزیابی و بررسی کارکردهای مهم اعاده دادرسی در حوزه دیوان عدالت اداری. (ه) تحلیل،

ارزیابی، بررسی و تبیین اصول، معیارها و شاخص های بنیادین دادرسی منصفانه و نسبت آن ها با اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری و دیوان عالی کشور، نوآوری پژوهش حاضر را تشکیل می دهند.

د) پرسشهای پژوهش:

پرسش های پژوهش حاضر به یک پرسش اصلی و دو پرسش فرعی منقسم می گردند:

- ۱- پرسش اصلی: شاخص ها و جهات مشترک اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری چه مواردی هستند؟
- ۲- پرسشهای فرعی:

۱-۲- اعاده دادرسی به چه معناست؟

۲-۲- مفهوم آیین دادرسی اداری چیست؟

ه) پیش فرض های پژوهش:

پیش فرض های پژوهش حاضر به یک پیش فرض اصلی و دو پیش فرض فرعی منقسم می گردند:

۱- پیش فرض اصلی:

مواردی نظیر: صدور حکم خارج از موضوع شکایت، صدور حکم به میزان بیشتر از خواسته، تضاد در مفاد حکم، تعارض احکام، اثبات جعلیت مستند

حکم، اثبات اصالت سند، به مثابه جهات مشترک اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری قلمداد می گردند.

۲- پیش فرض های فرعی:

۱-۱- اعاده دادرسی رسیدگی مجدد به دلائل حکم محکومیتی می باشد که اسباب امر محکوم به را پیدا می نماید ولی بواسطه اشتباهی که به آن نسبت می دهند تقاضای رسیدگی مجدد به آن می شود.

۲-۲- آیین دادرسی در معنای اعم سازمان و ترکیب محاکم اداری و صلاحیت آن ها را نشان می دهد، اما در معنای اخص صرفاً ناظر به چگونگی طرح دعوا، نحوه تظلم، ادخال است. ابلاغ آن، ارائه دلایل و رسیدگی به آن ها، صدور حکم، شکایت از احکام و اجرای آن ها می باشد.

۹) پیشینه پژوهش

پژوهش حاضر نخستین پژوهش در ارتباط با اعاده دادرسی در دیوان عدالت اداری و مقایسه آن با اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور می باشد. هر چند کتاب هایی همچون اعاده دادرسی در امور کیفری نوشته بابک، در تهران، بی، از انتشارات خرسندی، تهران، ۱۳۸۹، اعاده دادرسی به تشخیص رئیس قوه قضاییه، نوشته دکتر فریدون نهرینی، از انتشارات گنج دانش، تهران، ۱۳۹۰، کتاب اعاده دادرسی در امور مدنی، نوشته مهرزاد مسیحی، از انتشارات خرسندی، تهران، ۱۳۹۲، کتاب اعاده دادرسی در امور مدنی، نوشته مسلم قزل

بیگلو، قم، انتشارات آیین دانش، ۱۳۹۱، کتاب طرق فوق العاده اعتراض به احکام کیفری، نوشته امیر جمشید جوزی. از انتشارات جنگل، تهران، ۱۳۸۹. کتاب شرح قانون آیین دادرسی مدنی نوشته دکتر علی عباس حیاتی، انتشارات سلسیل، تهران، ۱۳۸۶. کتاب آیین دادرسی مدنی و بازرگانی دادگاه های عمومی و انقلاب نوشته افشار صدرزاده، از انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۸۱. کتاب آیین و رویه دادرسی مدنی نوشته محمد علی کشاورز صدر، از انتشارات امیر آبر، تهران، ۱۳۶۶، کتاب تجدید رسیدگی طریق فوق العاده رسیدگی در امور مدنی نوشته محمد علی کشاورز صدر، از انتشارات دهخدا، تهران، ۱۳۵۱، کتاب آیین دادرسی مدنی، نوشته جلال‌الدین مدنی، انتشارات گنج دانش، تهران، ۱۳۷۵، کتاب آیین دادرسی مدنی، نوشته نادر مردانی، انتشارات بلد، تهران، ۱۳۷۲.

(ز) شیوه پژوهش

حاضر به روش کتابخانه ای و با شیوه توصیفی و تفسیری تدوین گردیده است به این معنا که پس از توصیف مفاهیم مهمی همپایان داده دادرسی، آیین دادرسی اداری، صلاحیت... به تحلیل محتوایی موضوع پرداخته شده است.